

Yeshiva University Kollel Yom Rishon

Thanksgiving Edition

Mitzvot: Why Do We Do What We Do? Reasons, Effects, Causes and Guesses

לעילוי נשמת מעכה בת מנחם מאנעס ע"ה
וחינקה בת אלכסנדר מרדכי ע"ה

Rabbi Mordechai Becher
כ"ג חשוון • November 24, 2016

טעמי המצוות

ספר תהילים פרק לד

ט טעמו וראו כי טוב ה' אשרי הגבר יחסה בו:

מגילה דף כה.א

משנה. האומר יברוך טובים - הרי זו דרך המינות. על קן צפור יגיעו רחמך ועל טוב יזכר שמך, מודים מודים - משתקין אותו. המכנה בעריות - משתקין אותו, האומר: (ויקרא י"ח) ומזרעך לא תתן להעביר למלך - לא תתן לאעבא בארמיותא - משתקין אותו בניזיפה. גמרא. בשלמא מודים מודים - דמיוזי כשתי רשויות, ועל טוב יזכר שמך נמי, דמשמע: על טוב - אין, ועל רע - לא, ותנן: חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה. אלא, על קן צפור יגיעו רחמך מאי טעמא? פליגי בה תרי אמוראי במערבא: רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר: מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, וחד אמר: מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזירות.

משנה תורה - הלכות תמורה פרק ד

אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם כמו שביארנו בסוף מעילה, ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם, הרי אמרו חכמים הראשונים שהמלך שלמה הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה, יראה לי שזה שאמר הכתוב והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, כענין שאמר ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו, ירדה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע, שטבע של אדם נוטה להרבות קניינו ולחוס על ממנו ואע"פ שנדר והקדיש אפשר שחזר בו וניחם ויפדה בפחות משווי אמרה תורה אם פדה לעצמו יוסיף חומש, וכן אם הקדיש בהמה קדושת הגוף שמא יחזור בו וכיון שאינו יכול לפדותה יחליפנה בפחותה ממנה, ואם תתן לו רשות להחליף הרע ביפה יחליף היפה ברע ויאמר טוב הוא, לפיכך סתם הכתוב בפניו שלא יחליף, וקנסו אם החליף ואמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, וכל אלו הדברים כדי לכופ את יצרו ולתקן דעותיו, ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות ולישר כל המעשים, וכן הוא אומר הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת, להודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך

משנה תורה - הלכות מעילה פרק ח

ח ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו, ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול. בוא וראה כמה החמירה תורה במעילה, ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד נתקדשו וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בה ואפילו היה שוגג צריך כפרה, קל וחומר למצוה שחקק לנו הקב"ה שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמן, ולא יחפה דברים אשר לא כן על השם ולא יחשוב בהן מחשבתו כדברי החול, הרי נאמר בתורה ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם, אמרו חכמים ליתן שמירה ועשייה לחוקים כמשפטים, והעשייה ידועה והיא שיעשה החוקים, והשמירה שיהיה בהן ולא ידמה שהן פחותין מן המשפטים, והמשפטים הן המצוות שטעמן גלוי וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה כגון איסור גזל ושפיכות דמים וכיבוד אב ואם, והחוקים הן המצוות שאין טעמן ידוע, אמרו חכמים חוקים חקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן, ויצרו של אדם נוקפו בהן ואומות העולם משיבין עליהן כגון איסור בשר חזיר ובשר בחלב ועגלה ערופה ופרה אדומה ושעיר המשתלח, וכמה היה דוד המלך מצטער מן המינים ומן העכו"ם שהיו משיבין על החקים, וכל זמן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר שעורכין לפי קוצר דעת האדם היה מוסיף דביקות בתורה, שנאמר טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אצור פקודיך, ונאמר שם בענין כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני, וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן, אמרו חכמים שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד, שבעשיית החוקים והמשפטים זוכין הישרים לחיי העולם הבא, והקדימה תורה ציווי על החוקים, שנאמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.

משנה תורה - הלכות מקואות פרק יא

יב דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו והרי הן מכלל החוקים, וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים הוא שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא והדבר תלוי בכונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל, ואעפ"כ רמוז יש בדבר כשם שהמכוין לבו לטהר כיון שטבל טהור ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור, הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם, השם ברחמיו הרבים מכל חטא עון ואשמה יטהרנו אמן.

Guide for the Perplexed 3:32

... It is, namely, impossible to go suddenly from one extreme to the other: it is therefore according to the nature of man impossible for him suddenly to discontinue everything to which he has been accustomed. Now God sent Moses to make [the Israelites] a kingdom of priests and a holy nation (Exod. xix. 6) by means of the knowledge of God. "Unto thee it was showed that thou mightest know that the Lord is God (Deut. iv. 35); "Know therefore this day, and consider it in thine heart, that the Lord is God" (ibid. v. 39). The Israelites were commanded to devote themselves to His service; comp. "and to serve him with all your heart" (ibid. xi. 13);... But the custom which was in those days general among all men, and the general mode of worship in which the Israelites were brought up, consisted in sacrificing animals in those temples which contained certain images, to bow down to those images, and to bum incense before them; religious and ascetic persons were in those days the persons that were devoted to the service in the temples erected to the stars, as has been explained by us. It was in accordance

טעמי המצוות

with the wisdom and plan of God, as displayed in the whole Creation, that He did not command us to give up and to discontinue all these manners of service; for to obey such a commandment it would have been contrary to the nature of man, who generally cleaves to that to which he is used; it would in those days have made the same impression as a prophet would make at present if he called us to the service of God and told us in His name, that we should not pray to Him, not fast, not seek His help in time of trouble; that we should serve Him in thought, and not by any action. For this reason God allowed these kinds of service to continue; He transferred to His service that which had formerly served as a worship of created beings, and of things imaginary and unreal, and commanded us to serve Him in the same manner; viz., to build unto Him a temple; comp. "And they shall make unto me a sanctuary" (Exod. xxv. 8); to have the altar erected to His name; comp. "An altar of earth thou shalt make unto me" (ibid. xx. 21); to offer the sacrifices to Him; comp.... By this Divine plan it was effected that the traces of idolatry were blotted out, and the truly great principle of our faith, the Existence and Unity of God, was firmly established; this result was thus obtained without deterring or confusing the minds of the people by the abolition of the service to which they were accustomed and which alone was familiar to them. I know that you will at first thought reject this idea and find it strange; you will put the following question to me in your heart: How can we suppose that Divine commandments, prohibitions, and important acts, which are fully explained, and for which certain seasons are fixed, should not have been commanded for their own sake, but only for the sake of some other thing: as if they were only the means which He employed for His primary object? What prevented Him from making His primary object a direct commandment to us, and to give us the capacity of obeying it? Those precepts which in your opinion are only the means and not the object would then have been unnecessary. Hear my answer, which will cure your heart of this disease and will show you the truth of that which I have pointed out to you. There occurs in the Law a passage which contains exactly the same idea; it is the following: "God led them not through the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, Lest peradventure the people repent when they see war, and they return to Egypt; but God led the people about, through the way of the wilderness of the Red Sea," etc. (Exod. xiii. 17). Here God led the people about, away from the direct road which He originally intended, because He feared they might meet on that way with hardships too great for their ordinary strength; He took them by another road in order to obtain thereby His original object. In the same manner God refrained from prescribing what the people by their natural disposition would be incapable of obeying, and gave the above-mentioned commandments as a means of securing His chief object, viz., to spread a knowledge of Him [among the people], and to cause them to reject idolatry. It is contrary to man's nature that he should suddenly abandon all the different kinds of Divine service and the different customs in which he has been brought up, and which have been so general, that they were considered as a matter of course; it would be just as if a person trained to work as a slave with mortar and bricks, or similar things, should interrupt his work, clean his hands, and at once fight with real giants. It was the result of God's wisdom that the Israelites were led about in the wilderness till they acquired courage. For it is a well-known fact that travelling in the wilderness, and privation of bodily enjoyments, such as bathing, produce courage, whilst the reverse is the source of faint-heartedness: besides, another generation rose during the wanderings that had not been accustomed to degradation and slavery.....

I now return to my theme. As the sacrificial service is not the primary object [of the commandments about sacrifice], whilst supplications, prayers, and similar kinds of worship are nearer to the primary object, and indispensable for obtaining it, a great difference was made in the Law between these two kinds of service. The one kind, which consists in offering sacrifices, although the sacrifices are offered to the name of God, has not been made obligatory for us to the same extent as it had been before. We were not commanded to sacrifice in every place, and in every time, or to build a temple in every place, or to permit any one who desires to become priest and to sacrifice. On the contrary, all this is prohibited unto us. Only one temple has been appointed, "in the place which the Lord shall choose" (Deut. xii. 26); in no other place is it allowed to sacrifice: comp. "Take heed to thyself, that thou offer not thy burnt-offerings in every place that thou seest" (ibid. v. 13); and only the members of a particular family were allowed to officiate as priests. All these restrictions served to limit this kind of worship, and keep it within those bounds within which God did not think it necessary to abolish sacrificial service altogether. But prayer and supplication can be offered everywhere and by every person.

שמונה פרקים להרמב"ם פרק ו הפרק הששי - בהפרש בין המעולה והמושל בנפשו.

אמרו הפילוסופים, שהמושל בנפשו, אף על פי שיעשה המעשים המעולים - הרי הוא עושה הטובות והוא מתאוה למעשי הרעות

טעמי המצוות

ומשתוקק להם, והוא ניפתל עם יצרו, ומתנגד במעשהו למה שיעירוהו אליו כוחו ותאוותו ותכונת נפשו, והוא עושה הטובות והוא מצטער בעשייתן. אבל המעולה - הרי הוא נמשך במעשהו אחר מה שיעירוהו אליו תאוותו ותכונתו, ויעשה הטובות והוא מתאוה ומשתוקק להן. ובהסכמה מן הפילוסופים, שהמעולה יותר טוב ויותר שלם מן המושל בנפשו. אבל, אמרו, אפשר שיעמוד המושל בנפשו במקום שהמעולה עומד בהרבה מן הדברים, ומדרגתו פחותה בהכרח, להיותו מתאוה לפועל הרע, ואף על פי שלא יפעלהו, אבל תשוקתו לו היא תכונה רעה בנפש. וכבר אמר שלמה כיוצא בזה, אמר: +משלי כא, י+ "נפש רשע איוותה רע". ואמר בשמחת המעולה במעשה הטובות, והצטער מי שאינו מעולה בעשייתן, זה המאמר: +משלי כא, טו+ "שמחה לצדיק עשות משפט, ומחתה לפועלי און". הרי זה מה שייראה מדברי התורה, המתאים למה שזכרוהו הפילוסופים.

וכאשר חקרנו אחר דברי החכמים בזה הענין, מצאנו להם, שהמתאוה לעבירות ומשתוקק להן - יותר טוב ויותר שלם מאשר לא יתאוה להן ולא יצטער בהנחתן. עד שאמרו, שכל מה שיהיה האדם יותר טוב ויותר שלם - יהיו תשוקתו לעבירות וצערו בהנחתן יותר חזקים, והביאו בזה מעשיות, ואמרו: "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו". לא די בזה, אלא שאמרו כי שחר המושל בנפשו גדול כפי שעור צערו במושלו בנפשו, ואמרו: "לפום צערא אגרא". ויתר על כן, שהם ציוו שיהיה האדם מושל בנפשו, והזהירו מלומר: אני בטבעי איני מתאוה לזאת העבירה, ואפילו לא אסרתה התורה, והוא אומרם: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא יאמר אדם אי אפשר לאכול בשר בחלב, אי אפשר ללבוש שעטנז, אי אפשר לבוא על הערוה, אלא אפשר, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי".

ולפי המובן מפשטי שני הדברים בתחילת המחשבה, הרי שני המאמרים סותרים זה את זה. ואין הדבר כן, אלא שניהם אמת, ואין ביניהם מחלוקת כלל. וזה, שהרעות אשר הן אצל הפילוסופים רעות - הן אשר אמרו שמי שלא יתאוה להן יותר טוב ממי שיתאוה להן וימשול בנפשו מהן, והם הדברים המפורסמים אצל בני האדם כולם שהם רעות, כשפיכות דמים, וגניבה, וגזל, והונאה, והזק למי שלא הרע, וגמול רע למיטיב, וזלזול הורים, וכיוצא באלה. והן המצוות אשר יאמרו עליהן החכמים עליהם השלום: "דברים שאלמלי לא נכתבו ראויים היו לכותבן", ויקראון קצת חכמינו האחרונים אשר חלו חולי 'המדברים': 'המצוות השכליות'. ואין ספק כי הנפש אשר תתאוה לדבר מהם ותשתוקק אליו - היא נפש חסירה, וכי הנפש המעולה לא תתאוה לדבר מאלה הרעות כלל, ולא תצטער בהימנעה מהן. אבל הדברים אשר אמרו החכמים שהמושל בנפשו מהם יותר טוב ושכרו יותר גדול - הן המצוות השמעיות, וזה נכון, כי אלמלא התורה לא היו רעות כלל, ולפיכך אמרו שצריך האדם להניח נפשו על אהבתם, ולא ישום מונעו מהם אלא התורה.

והתבונן בחכמתם, עליהם השלום, ובמה המשילו. שהוא לא אמר: לא יאמר אדם אי אפשר להרוג את הנפש, אי אפשר לגנוב, אי אפשר לכזב, אלא אפשר ומה וכו'; ואמנם הביא דברים כולם שימעיים: בשר בחלב, ולבישת שעטנז ועריות. ואלה המצוות וכיוצא בהן הן אשר יקראן ה': 'חוקות', אמרו: 'חוקים שחקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהם, ואומות העולם משיבין עליהן, והשטן מקטרג עליהן, כגון פרה אדומה ושעיר המשתלח' וכו'. ואותן אשר קראון האחרונים 'שכליות' - יקראו: 'מצוות', כמו שבארו החכמים.

וכבר התבאר מכל מה שאמרנוהו, אלו עבירות יהיה מי שלא ישתוקק אליהן יותר טוב ממי שישתוקק אליהן וימשול בנפשו מהן, ואלו מהן יהיה הדבר בהן להפך. וזה חידוש נפלא, והשלמה מופלאה בין שני המאמרים, ולשון שני המאמרים מורה על אמיתת מה שבארנוהו. וכבר נשלמה כוונת זה הפרק.

תיקוני זוהר תקונא עשרין ותשע דף עג עמוד א

ושכינתא תתאה מצוה כלילא מארבע אתוון איהי אתקריאת י' מסטרא דחכמה ה' מסטרא דאימא עלאה ואתקריאת תורה מסטרא דעמודא דאמציעתא הדא הוא דכתיב י"י קנני ראשית דרכו דרכו דרך ו' קנני דאיהו קן דילה ובגין דאיהי כלילא מכלהו ארבע אתקריאת מצוה מ"ץ באותיות א"ת ב"ש איהו י"ק י"ם ה"ץ ובה כלילן פקודין דעשה ולא תעשה פקודין דלא תעשה מסטרא דדין דאיהו אלקי"ם דתמן י"ק ועלה אתמר זה שמ"י והא אוקנוהו פקודין דעשה מסטרא דימינא דאיהו רחמי דכלילן באברהם ועלייהו אתמר ברגז רחם תזכור:

ספר דברים פרק כד

יז לא תטה מִשְׁפָּט גֵר יְתוֹם וְלֹא תִחַבֵּל בְּגֹד אֶלְמָנָה:

סנהדרין דף כא.א

משנה. (דברים י"ז) לא ירבה לו נשים - אלא שמנה עשרה. רבי יהודה אומר: מרבה הוא לו, ובלבד שלא יהו מסירות את לבו. רבי שמעון אומר: אפילו אחת ומסירה את לבו - הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים - דאפילו כאביגיל. **גמרא.** למימרא דרבי יהודה דריש טעמא דקרא, ורבי שמעון לא דריש טעמא דקרא? והא איפכא שמעינן להו, דתניא: אלמנה, בין שהיא עניה בין שהיא עשירה - אין ממשכנין אותה, שנאמר **(דברים כ"ד)** לא תחבל בגד אלמנה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: עשירה - ממשכנין אותה, ענייה - אין ממשכנין אותה, ואתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה. ואמרינן: מאי קאמר? - הכי קאמר: מתוך שאתה ממשכנה אתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה. אלמא: רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ורבי שמעון דריש טעמא דקרא - בעלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא, ושאי הכא דמפרש טעמא דקרא: מה טעם לא ירבה לו נשים - משום **(דברים י"ז)** דלא יסור לבבו. ורבי שמעון אמר לך: מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא, אם כן לכתוב קרא לא ירבה לו נשים ולישתוק, ואנא אמינא: מה טעם לא ירבה - משום דלא יסור. לא יסור למה לי - אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זו לא ישאנה. אלא מה אני מקיים לא ירבה - דאפילו כאביגיל.

ספר ויקרא פרק כב

כו שֹׁר אוֹ-כֶּשֶׁב אוֹ-עֵז פִּי יִגְלַד וְהִקָּה שְׁבַעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה יִרְצָה לְקַרְבַּן אִשָּׁה לָּהּ:

משנה תורה - הלכות איסורי מזבח פרק ג

ח מצוות עשה להקריב כל הקרבנות מיום השמיני והלאה שנאמר והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה, וכל שבעת הימים נקרא מחוסר זמן, ואע"פ שמחוסר זמן פסול אם עבר והקריבו אינו לוקה מפני שהוא לאו הבא מכלל עשה ולא נרצה הקרבן.

טעמי המצוות

משנה תורה - הלכות מאכלות אסורות פרק ד

ד האוכל כזית מבשר נפל בהמה טהורה לוקה משום אוכל נבלה, ואסור לאכול מן הבהמה שנולדה עד ליל שמיני שכל שלא שהה שמונה ימים בבהמה הרי זה כנפל, ואין לוקין עליו, ואם נודע לו ושכלו לו חדשיו בבטן ואחר כך נולד שהן תשעה חדשים לבהמה גסה וחמשה לדקה הרי זה מותר ביום שנולד.

ספר דברים פרק לא

יט וְעֵתָה פָּתְבוּ לְכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָה אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁמָּה בְּפִיָּהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

שלחן ערוך יורה דעה סימן ער

א מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה ואפילו הניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו ואינו רשאי למכרו אפי' יש לו הרבה ספרי תורה (ואפילו אין לו מה יאכל רק ע"י הדחק) (הגהות מיימוני פ"ו) ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש אסור אבל ללמוד תורה או לישא אשה מותר למכור אם אין לו דבר אחר למכור: הגה וה"ה לצורך פדיון שבויים מותר למכרו (גם זה שם ותוס' פ"ק דב"ב ואגודה שם) ועיין באלו הדינים בא"ח סימן קנ"ג שכר לו סופר לכתוב לו ספר תורה או שקנאו והוא היה מוטעה והגיהו הרי זה כאלו כתבו (ב"י בשם נ"י) אבל לקחו כד ולא הגיהו בו דבר הוי כחוטף מצוה מן השוק (טור בשם ריב"ל פרק הקומץ) ואינו יוצא בזה:

ב האידנא מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן ולא ימכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה:

שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן ק

שלום וכ"ט לרב טב ה"ה הרב המאה"ג החסיד ישר ונאמן חכם ככלכל והימן כש"ת מו"ה יוסף אבדק"ק יאנישהאז נ"י.

ע"ד מי שפגע בקן ואם יושבת על הבנים ביום ש"ק אי מחייב בשלוח אע"ג דמטלטל מוקצה, תחלה נחקור במ"ש החו"י בתשובה [ס' ס"ז] אי מחייב לשלח אפילו אינו רוצה לא באם ולא בבנים, או דילמא אם ירצה ליקח הבנים הזהירה תורה לא תקח אם על הבנים אבל לא ירצה לא זה ולא זה יניחם במקומם, וכתב, מדקאמר חולין קל"ט ע"ב יכול ירדוף אחרי' בהרים ת"ל כי יקרא, משמע מזה דמצוה עכ"פ לשלח אלא שאינו צריך לרדוף אחרי' בהרים להמציא לו קן אבל לכשיקרה לפניו צריך לשלח עכ"פ, אך מדאמרין ק"מ ע"ב ב' סדרי ביצים זע"ז ופי' תוס' שנוטל התחתונים ומניח האם על העליונים, מוכח אם אינו רוצה ליקח הבנים אין צריך לשלח, ע"כ יניח האם על הבנים העליונים ויקח לעצמו התחתונים, אלו דברי חו"י ז"ל....

ועיין רמב"ן בנימוקי חומש שלו [דברים כ"ב - ו'] כתב עפ"י משנה תורה במורה נבוכים וכ"כ בס' החנוך להרא"ה [מצוה תקמ"ה] בטעם המצוה ההיא שלא נתאכזר לעקור אם על בנים, דאע"ג דאסור לומר על קן ציפור יגיעו רחמיהם והטעם שלא הגיעו רחמיהם על בעלי חיים כל שהוא לצורך אדם דא"כ היה אסור לשחוט בע"ח, אך גזירות הן עלינו שלא נלמוד להתאכזר ונתקן מדותינו ע"ש. והנה לפי טעם זה מבואר דאם אינו צריך לבנים, לא מיבעיא דאינו מחייב לשלח האם אלא אכזריות נמי עביד, ובמקום שנלמוד שלא נתאכזר אדרבא נרגיל עצמנו באכזריות ולצער בעלי חיים על מנן לגרש האם מעל בניה וצער בע"ח דאורייתא, אלא שכתב רמב"ן שלא הגיעו רחמיהם על ב"ח אם הוא לצורך האדם, אבל אם אינו לצורך אדם שאינו צריך לבנים אכזריות היא זו לגרש האם מעל בנים: ואע"ג שכתבתי לעיל דלר' יהודה דשלח מעיקרא משמע מצוה לשלח בכנ"ל, י"ל ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא ולטעמא איל, אבל לדינא נראה כנ"ל:

והנה בתשו' חכם צבי [ס' פ"ג] פשיטא ליה דאינו מחייב ליקח הבנים אלא יכול לשלח גם שניהם האם והבנים, והאי והבנים תקח לך אינו אלא כמו ששת ימים תעשה מלאכתך, ומוכיח כן ממתני' אמר הריני נוטל האם ומשלח/ומשלח/ הבנים חייב ע"ש בבאור.

והרא"ה בס' החנוך מיייתי מדברי חז"ל + הוא בילקוט תצא, רמז תתק"ל ד"ה לא יהי', ובתנחומא תצא ב' + שהמקיים מצות שלוח הקן זוכה לבנים דכתיב שלח תשלח את האם והבנים תקח לך, למה לי' למכתב והבנים תקח לך, אלא הכי קאמר אם תשלח אם תזכה ליקח לך לעצמך בנים.

הרי מבואר כחכם צבי שאין מצוה בלקיחת הבנים, דא"כ הרי צריך לכתוב והבנים תקח לך למצוה, וקצת סתירה לדידי, דלמא הכי קאמר קרא, אם תרצה ליקח בנים תשלח האם ואם לאו לא תתאכזר על מנן ומנ"ל שזוכה לבנים, וי"ל אכתי למה לי קרא אי להורות נתן שאין המצוה כך להתאכזר פשיטא, דרכיה דרכי נועם כתיב ולא יעלה על דעת שצויה אלקינו להתאכזר, ואי לאסור עלינו בכל אם רובצת על בנים ואדם ברצון נפשו רוצה לגרש האם יהי' אסור אם לא יקח הבנים, גם זה אינו אמת, דכיון שיש לו שום חפץ בנפשו לגרש האם לעשות נחת רוח, לא אסרה תורה אלא שלא ציוותה לעשות כן, וא"כ יפה דרש [הרא"ה] בספרו שע"ז זוכה לבנים:

אמנם בתשו' חו"י סיים טעם בשם ס' הזוהר בשילוח האם לעורר יילת אימא עילאה על בניה, אם כן מצוה להדר אחר קן כדי לעורר רחמי אימא עילאה על בניה ולפ"ו ליכא משום אכזריות, דאפילו אם לצורך הנאת אדם לא הגיעו רחמי שמים על בע"ח, מכ"ש לצורך מצוה.

אך ש"ס דילן ע"כ לא ס"ל הכי דהרי להנ"ל תינח בזמן שאין בהמ"ק קיים, אך בזמן שבהמ"ק קיים כגון בימי דוד ושלמה דסיהרא קמה בשלימותי' ואם הבנים שמחה ומכ"ש לע"ל במהרה בימינו מאי איכא למימר ואם נדחוק בזה דמ"מ צריכא התעוררות לעילא א"כ ר"פ שלוח הקן [קל"ח ע"ב] דתנן בפני הבית ושלא בפני הבית ומסיק בש"ס שהוא שלא לצורך ע"ש, וקשה הא צריכה רבא כנ"ל דהוה סד"א בפני הבית לא יצטרך לשלח קמ"ל, אע"כ ש"ס דילן לא ס"ל כזוהר הנ"ל, וידוע היכי דפליגי הנגלה עם הנסתר אין לנו עסק בנסתרות והנגלות לנו ולבנינו:

ועכ"פ לטעמו של הזוהר בשבת וי"ט אסור לעורר יללה לעילא, והס שלא להזכיר ולא לשתמיט תנא או שום פוסק לומר בשבת וי"ט לא ינהוג. מיהו לזה י"ל להמשנה תורה דצריך לשלח בידו ולתופסה בכנפיה ולשלחה, אם כן לא מיבעיא במחוסרת צידה דה"ל צידה גמורה ומכוון לתכלית המלאכה ההיא כי כך המצוה לצוד אותה בידו ולשלחה אח"כ וכך היא מצותו ופשיטא בלי ספק שחייב חטאת, אלא אפילו באינו מחוסר צידה מ"מ טלטול מוקצה איכא ואסור, דאפילו לפקח גל לתקוע בשופר שתחתיו אסור, ובשופר עצמו שהוא מוקצה או נולד אסור לתקוע ומתבטל מצות תקיעה לגמרי כמ"ש במג"א ס"ס תקפ"ו, כ"ש הכא שיקיים המצוה בחול פשיטא שאסור, ועמג"א ס' תמ"ו סק"ב, אך לרש"י שיכול להפריח האם בלי נגיעת ידו ובלי אסור צידה ומוקצה היה אפשר בשבת, ולהזוהר הנ"ל אסור משום יללת אימא עילאה. אלא שאין אתנו יודע עד מה ובמופלא ממני לא אדרוש:

עכ"פ היוצא מזה לנדון שלפנינו, הפוגע בשבת בקן ציפור לא מיבעיא לטעמו של הזוהר לא יפריחו שלא לעורר יללה לעילא, אלא אפילו עפ"י הנגלה כיון שעפ"י אותו הטעם אינו מחייב לחזור אחר מצוה זו כשאינו רוצה בבנים א"כ להמשנה תורה שמצות שלוח ביד אסור בודאי, ואפילו להפריח י"ל דלא שפיר דמי כיון דלהמשנה תורה לא יצא ידי חובת מצוה נמצא התאכזר שלא לצורך והמתחסד בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו ותל"מ:

ואחתום בברכה א"נ פ"ב נגהי ליום ו' עש"ק ט"ז טבת תקצ"ה משה"ק סופר מפפד"מ